

УДК 378.016:811

В. В. Дьоміна

СТАНОВЛЕННЯ БІЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Сучасні інтеграційні та глобалазаційні процеси поєднання різних культур та міжнародне співробітництво розширюють сферу міжнародних відносин та міжетнічних взаємодій, що заохочує до вивчення іноземної мови як засобу міжкультурної комунікації. Знання етики білінгвальної культури спілкування сприяє засвоєнню норм і цінностей як найважливіших орієнтирів суспільної діяльності, забезпечує повноцінне функціонування майбутнього педагога у сучасному полікультурному просторі і є запорукою його успішної адаптації до світових інформаційних процесів. У світлі новітніх тенденцій розвитку освіти обов'язковою вимогою кадрової інфраструктури стає оволодіння розмовною та діловою іноземною мовою, що зумовлює потребу у двомовних спеціалістах, здатних здійснювати успішну особистісну та професійну взаємодію у полікультурній сфері. Ці фактори суттєво впливають на проведення мовленнєвої політики і ставлять перед педагогікою нові проблеми і завдання, які пов'язані із всебічним вивченням проблем білінгвізму, становлення білінгвокультурної особистості майбутнього педагога та виховання його білінгвальної культури спілкування.

Метою статті є дослідження проблема становлення білінгвальної особистості майбутніх вчителів іноземної мови.

Багато науковців і педагогів досліджують поняття «білінгвізм», яке було заявлене ще у другій половині ХХ сторіччя у період глобального соціального оновлення, прагнення до відкритого суспільства та інтеграції у європейський культурно-освітній простір. Розкриваючи нові виховні можливості білінгвізму, методів і засобів формування окремих компонентів білінгвальної культури особистості присвячені праці В. Авроріна, У. Вайнраха, Є. Венєвцевої, М. Михайлова, Н. Протченка, С. Трескова, Л. Щерби та інших. Психолого-педагогічним та методологічним аспекти формування комунікативної культури присвячено дослідження М. Боченкова, Р. Будагова, О. Казарцевою, С. Лютової, С. Рашкіна, Є. Гусєва. Розробкою інтеграції компонентів культури у процес виховання, полікультурної освіти і навчання іноземним мовам зробили М. Бахтін, Є. Верещагін, Г. Дмитрієв, В. Сафонова, які акцентували увагу на діалозі культур як зіставному, гуманістично орієнтованому сумісному вивченні іншомовної та рідної культур під час формування інтегративних, комунікативних вмінь та навичок міжкультурного спілкування.

Педагогічні, методичні та лінгвістичні наукові джерела містять терміни білінгвізм, білінгвальність, двомовність та багатомовність, серед яких найбільш вживаними є «білінгвізм» і «двомовність». Є. Верещагін та М. Михайлов вживають ці терміни як рівні за значенням і своєю сутністю [2; 5].

Оскільки зміст феномена білінгвізму остаточно не визначений, тлумачення, які пропонуються вітчизняними та іноземними представниками різних наукових сфер, досить суперечливі і часто взаємовиключні, розуміння значення цього багатоаспектного явища не зводиться до конкретного його трактування. На основі результатів аналізу досліджень Є. Верещагіна, У. Вайнрайха, М. Михайлова визначення білінгвізму можна звести до володіння двома різними мовами і їх використання на рівні, що забезпечує спілкування в одній чи двох сферах комунікації, в яких опановуються спеціальні знання засобами рідної та іноземної мов, формується білінгвальна особистість та відбувається її інтеграція в загальноєвропейський та світовий культурний, інформаційно-комунікативний простір [1; 2; 5].

У педагогічній та лінгвістичній літературі маємо терміни білінгв, білінгвальна та білінговокультурна особистість, які вживаються вченими для визначення особистості, здатної користуватися у спілкуванні двома мовними системами [1; 2; 8]. Є. Слепцова вживає термін «білінгвальна особистість» і визначає її як таку, що має сформовані вміння й навички міжкультурної комунікації та білінгвальну мовленнєву свідомість, в основі якої білінгвальний предметний код і мовленнєва картина світу двох народів [8].

В. Сафонова, В. Фурманова, Л. Тарнаєва досліджують діалог рідної та іншомовної культур і фокусують увагу на тому, що білінгв, застосовуючи іноземну мову, не тільки формує базові інтегративні та комунікативні вміння міжкультурної взаємодії та спілкування, але й одночасно занурюється в іншу культуру, стає суб'єктом і об'єктом акультурації – процесу засвоєння і наближення особистістю культурних елементів, типових для іншої етнічної спільноти, до культури своєї етнічної спільноти [1].

Як наслідок, білінгвальна особистість набуває якісно нових ознак і характеристик, які роблять можливим визначити її як білінговокультурну [7].

У світлі нашого дослідження ми зупиняємося на більш повному за своїм значенням понятті «*білінговокультурна особистість*», сутність якої визначається нами як така, що володіє рідною та іноземною мовами на рівні, достатньому для ефективного спілкування у білінгвальному діалогічному просторі, усвідомлює себе як суб'єкт і об'єкт двох культур і має сформовані інтегративні й комунікативні навички міжкультурної взаємодії та спілкування.

Розглядаючи контакти між культурними та етнічними групами, що говорять на двох різних мовах, вчені разом із поняттям двомовність

застосовують терміни багатокультурність, полікультурність, мультикультурність, бікультуралізм та бікультурність, в основі яких лежить участь білінгва у різних культурах, взаємопроникнення особливостей культур і перенесення мовленнєвих елементів із однієї культури в іншу [1, с. 157; 3; 6]. Той факт, що суб'єкти міжкультурної комунікації є, по суті, носіями двох різних культур, але фактично контактують більше ніж з двома культурами засобами мови міжнародної комунікації, максимально зближує поняття «бікультурність» і «полікультурність».

З огляду на те, що білінговокультурна особистість, яка володіє однією з мов міжнародної комунікації, взаємодіє з представниками багатьох країн і культур, обумовлює використання нами поняття бікультуралізм (бікультурність) як більш доречного і повного через те, що її міжкультурне функціонування і взаємодія зводяться до двомовного середовища двох країн і, відповідно, двох культур.

У зв'язку з уточненим тлумаченням поняття білінгвізму та білінговокультурної особистості в даному дослідженні бікультуралізм доцільно розглядати як участь білінговокультурної особистості у двох культурах, як взаємопроникнення особливостей культур і перенесення мовленнєвих елементів з однієї культури в іншу. Білінгвальна культура особистості виступає однією зі складових поняття «білінговокультурна особистість» й описується Є. Слєпцовою як інтегративне особистісне утворення і компонент загальної культури особистості, характеризується гармонійною сполукою толерантності по відношенню до мови та її носіїв і полікультурних комунікативних умінь, які реалізуються під час спілкування.

Передумовою формування білінгвальної культури особистості є становлення самооцінки білінгвальної особистості як суб'єкта двох культур, а результатом – гармонійний розвиток особистості.

Таким чином, білінгвальна культура особистості являє собою систему внутрішніх ресурсів, необхідних для реалізації ефективного білінгвального спілкування в ситуації особистісної та професійної взаємодії та самореалізації. Основним показником сформованості білінгвізму З. Хабібуліна вважає здатність застосовувати іншомовну мовленнєву систему заради спілкування, яке є основною умовою формування та розвитку особистості і визначається як багатоаспектний процес формування, забезпечення та реалізації міжособистісної та міжгрупової взаємодії під час сумісної діяльності людей, мета якого обмін інформацією, досвідом, знаннями, навичками та вміннями за допомогою різних комунікативних засобів [6; 9].

Безперечним є твердження стосовно неможливості вивчення та навчання іноземній мові у відриві від спілкування, в якій мова виступає засобом освітньої діяльності, а спілкування або комунікація – засобом і кінцевим результатом, метою вивчення та навчання мові. З. Хабібуліна виокремлює комунікацію як вужче за значенням поняття і описує його як

комунікативну сторону або грань спілкування, яка ототожнюється з процесом обміну інформацією (ідеями, уявленнями, інтересами, почуттями) впродовж сумісної діяльності. Зважаючи на те, що більшість авторів ототожнюють поняття спілкування й комунікації, ми зупиняємось на понятті спілкування як такому, що відповідає меті нашого дослідження.

В умовах переходу до постіндустріального суспільства білінгвальне спілкування, яке відбувається на міжособистісному, міжнаціональному, соціальному та цивілізаційному рівнях, забезпечує накопичення загальних та спеціальних знань з іноземної мови та ефективний обмін інформацією між суб'єктами міжкультурної взаємодії.

Виходячи з визначень білінгвізму, білінгвокультурної особистості та спілкування, білінгвальне спілкування може бути інтерпретоване як основна умова формування та розвитку білінгвокультурної особистості; комплексна характеристика білінгвокультурної особистості; багатоаспектний процес формування, забезпечення та реалізації бікультурної взаємодії і процес обміну інформацією між білінгвокультурними особистостями, в основі якого – знання особливостей іноземної мови, комунікативні вміння та навички реалізації білінгвального спілкування, розуміння іншомовного предметного коду та мовленнєвих картин світу двох народів. Більше того, у світлі сучасних тенденцій розвитку освіти саме білінгвальне спілкування стає одним із напрямків удосконалення професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Відомий американський дослідник Е. Холл вказує на нерозривний зв'язок понять культури і комунікації. Культура виступає фоном реалізації соціальної комунікації і сприяє формуванню умов, засобів і прийомів комунікації, що призводить до вдосконалення вже існуючих культурних контекстів або до створення нових. У загальному сенсі культура спілкування описується як складне утворення особистості, система моральних, комунікативних умінь і її вольових властивостей [4].

У навчально-виховному процесі культура спілкування розглядається як система морально спрямованих якостей (толерантність, доброзичливість, повага до людей, тактовність і чемність, самоконтроль, рефлексія, лабільність, самооцінка, які залежать від вихованості й загальної культури особистості), комунікативних умінь (знання особливостей іноземної мови, білінгвальні комунікативні вміння та навички реалізації вербального та невербального білінгвального спілкування, розуміння іншомовного предметного коду та мовленнєвих картин світу двох народів, культура мовлення, етикет, здатність співвідносити свою поведінку з конкретними умовами, наявність почуття міри у взаєминах) і вольових властивостей (самоконтроль, рефлексія), потрібних для успішного фахового спілкування і особистісного розвитку обох учасників педагогічного процесу – вчителя і учня [4].

В умовах розширення сфер соціальної взаємодії особливої актуальності набуває дослідження культури міжнаціонального

спілкування, що охоплює всю сукупність різноманітних зв'язків між націями і народностями, в процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот і релігійних конфесій, обмінюються досвідом, матеріальними та духовними цінностями.

З огляду на те, що культура міжнаціонального спілкування передбачає встановлення та розвиток вербальних та невербальних контактів із представниками і носіями іншої культури засобами двох різних мов (рідної та іноземної), вважаємо доречним звузити розуміння цього поняття і визначити його як білінгвальну культуру спілкування.

Відповідно до уточненого змісту понять білінгвізм, білінгвокультурна особистість, білінгвальна культура особистості та білінгвальне спілкування вважається можливим визначити білінгвальну культуру спілкування як складне інтегративне утворення білінгвокультурної особистості і систему її морально спрямованих якостей, комунікативних умінь і вольових властивостей, потрібних для успішного фахового спілкування й особистісного розвитку білінгвокультурної особистості; як невід'ємний компонент загальної культури спілкування, необхідний для формування, забезпечення та реалізації бікультурної взаємодії і процесу обміну інформацією між білінгвокультурними особистостями в рамках професійної та побутової діяльності засобами рідної та іноземної мови.

Отже, поняття білінгвізм, білінгвальна культура особистості, білінгвальне спілкування, культура спілкування виокремлюються як основні складові поняття білінгвальної культури спілкування і дозволяють визначити його як систему морально спрямованих якостей, комунікативних умінь і вольових властивостей білінгвокультурної особистості, необхідних для формування, забезпечення та реалізації бікультурної взаємодії і процесу обміну інформацією між білінгвокультурними особистостями в рамках професійної та побутової діяльності засобами рідної та іноземної мови.

На основі аналізу сучасної зарубіжної та вітчизняної літератури з питань білінгвізму, білінгвального спілкування та культури спілкування стає очевидним, що проблема білінгвальної культури спілкування майже не висвітлена у педагогіці і тому потребує більш детального вивчення.

Педагогічній науці бракує теоретичного обґрунтування змісту та структури, методів, засобів і форм виховання білінгвальної культури, критеріїв, показників та рівнів її вихованості, що дозволяє констатувати недостатню розробленість даної педагогічної проблеми. Є потреба у комплексному підході до пошуку ресурсів та механізмів формування білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Список використаної літератури

1. Боченкова М. Билингвизм и билингвальная среда как социокультурный и психолого-педагогический феномен / М. Боченкова //

Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 2. – С. 591–595. **2. Вайнрайх У.** Языковые контакты: состояние и пробл. исслед. / Уриэль Вайнрайх // предисл. А. Мартине ; пер. с англ. яз. Ю. Жлуктенко. – К. : Вища шк., 1979. – 263 с. **3. Зозуля І. Є.** Полікультурне виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ірина Євгенівна Зозуля ; Вінницький держ. пед. ун-т імені М. Коцюбинського. – Вінниця, 2012. – 20 с. **4. Корніяка О.** Емпіричне вивчення культури спілкування як структурного компонента психологічної готовності студента до педагогічної діяльності / О. Корніяка // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – №10. – С. 59–64. **5. Михайлов М.** Двухязычие и взаимовлияние языков Текст. / М. Михайлов // Проблемы двухязычия и многоязычия. – М., Наука, 1972. – С. 197–203. **6. Новый** словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://methodological_terms.academic.ru/1163 **7. Панасюк Л. В.** Диглосія: до аналізу категорії білінгвізму / Л. В. Панасюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2099> ISSN 2075146X. Витоки педагогічної майстерності. 2014. Випуск 14 27 **8. Слепцова Е.** Педагогические аспекты формирования билингвальной культуры личности будущего учителя: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика та история педагогіки» / Слепцова Евгения Викторовна. – Рязань, 2011. – 221 с. **9. Хабибулина З.** Анализ понятия «билингвальная коммуникация» в психолого-педагогической литературе и ее роль в европейской системе высшего образования / З. Хабибулина // Молодой ученый. – 2011. – №6. Т.2. – С. 165–168.

Дьоміна В. В. Становлення білінгвокультурної особистості майбутнього вчителя іноземної мови

У статті розкрито поняття білінгвальна особистість як професійна та культурологічна характеристика педагога-філолога, сутність якої визначається нами як особистість, що володіє рідною та іноземною мовами на рівні, достатньому для ефективного спілкування у білінгвальному діалогічному просторі, усвідомлює себе як суб'єкт і об'єкт двох культур і має сформовані інтегративні й комунікативні навички міжкультурної взаємодії та спілкування; обґрунтовано визначення білінгвальної культури як компонента педагогічної культури майбутнього вчителя іноземної мови, необхідного для обміну інформацією між представниками білінгвокультур засобами рідної та іноземної мов; представлено шляхи становлення білінгвальної особистості у процесі освіти в виховання майбутніх учителів іноземної мови до та специфіка їх професійної підготовки, яка полягає у формуванні комунікативно-мовних білінгвальних умінь для здійснення білінгвального спілкування, результативність якого залежить від рівня оволодіння комунікативно-

мовними умінями і здатності організувати мовну взаємодію в контексті інтеграції мов і культур сприяє, що полегшує адаптацію педагога-філолога до нових соціокультурних умов, допомагає організації і координації його професійно-педагогічній діяльності, дозволяє отримати визнання правильності своїх дій від іншомовних груп.

Ключові слова: білінгвізм, білінгвальна особистість, білінгвальне спілкування, майбутні вчителі іноземної мови, педагогіка.

Демина В. В. Становление билинговокультурной личности будущего учителя иностранного языка

В статье раскрыто понятие билингвальная личность как профессиональная и культурологическая характеристика педагога-филолога, сущность которой определяется как личность, обладающая родном и иностранном языках на уровне, достаточном для эффективного общения в билингвальном диалогическом пространстве, осознает себя как субъект и объект двух культур и имеет определенные интегративные и коммуникативные навыки межкультурного взаимодействия и общения; обосновано определение билингвальной культуры как компонента педагогической культуры будущего учителя иностранного языка, необходимого для обмена информацией между представителями билинговокультур средствами родного и иностранного языков; представлены пути становления билингвальной личности в процессе образования в воспитания будущих учителей иностранного языка и специфика их профессиональной подготовки, которая заключается в формировании коммуникативно-речевых билингвальных умений для осуществления билингвального общения, результативность которого зависит от уровня овладения лингвокультурологическими умениями и способностями организовать речевое взаимодействие в контексте интеграции языков, что способствует адаптации педагога-филолога к новым социокультурным условиям, помогает организации и координации его профессионально-педагогической деятельности, позволяет получить признание правильности своих действий от членов иноязычных групп.

Ключевые слова: билингвизм, билингвальная личность, билингвальное общение, будущие учителя иностранного языка, педагогика.

Domina V. Formation of the Biling-Vocational Person of the Future Teacher of Foreign Language

The article describes the concept of a bilingual personality as a professional and cultural characteristic of a teacher-philologist whose essence is defined as a person who has native and foreign languages at a level sufficient for effective communication in a bilingual dialogic space, realizes himself as a subject and object of two cultures and has certain integrative and communicative skills of intercultural interaction and communication; he definition of bilingual culture as a component of the pedagogical culture of the future teacher of a foreign language necessary for the exchange of information

between representatives of bilingual cultures by means of native and foreign languages is justified; the ways of becoming a bilingual person in the process of education in the education of future teachers of a foreign language and the specificity of their professional training are presented. This is the formation of communicative and speech bilingual skills for bilingual communication, the effectiveness of which depends on the level of mastering linguistic and cultural skills and the ability to organize speech interaction in the context of integration languages, which contributes to the adaptation of the teacher-philologist to the new sociocultural conditions, helps the organization and coordination of his professional and pedagogical activity, allows you to get recognition of the correctness of his actions from members of groups speaking another language.

Key words: bilingualism, bilingual personality, bilingual communication, future teachers of a foreign language, pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2018 р.

Прийнято до друку 01.03.2018 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Омельченко С. О.

УДК 378.461:614.253

Ю. О. Євтушенко

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ: ЕТИКО-ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

З позицій загальнолюдських якостей медицина являє собою складну систему, в якій істотну роль відіграють такі елементи, як світоглядна культура лікарів, їх філософська, екологічна, моральна, естетична, художня та ін. культури, які, у свою чергу, формують загальну професійну культуру майбутніх лікарів. Обмеження тут неможливі в силу багатогранності самої людської діяльності, складності визначення самого поняття «культура» та багатфункціональності професійної діяльності сучасного лікаря. У науковій літературі розглядаються проблеми культури мислення лікарів, роль релігії та мистецтва в медицині, культури професійних взаємовідносин й поведінки тощо. Не менш важливою складовою професійної культури майбутніх лікарів є етико-деонтологічна культура.

Особливості професійної підготовки майбутніх лікарів розкрито у наукових працях В. Аверіної [1], А. Агаркової [2], О. Беляєвої [3], Л. Дудікової [4] та ін. Проблемам формування професійної культури майбутніх фахівців, зокрема, студентів-медиків, присвячені дослідження А. Грандо [5], Ю. Колісник-Гуменюк [6], Н. Крилової [7] та ін.

Додаткового ретельного вирішення потребують проблеми формування етико-деонтологічної культури майбутніх лікарів як